
VOORREDE.

De ZUIDNEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN TAALKUNDE schreef den 15 Januari 1874 eenen prijskamp uit voor verzamelingen van Nederlandsche idiotismen. De uitschrijvende maatschappij streefde er voorzeker naar, de idiotismen aller Nederlandschsprekende gewesten op te zamelen, maar tevens gaf zij den wensch te kennen, dat elke verzamelaar zich met eene enkele streek zou bepalen.

De reden hiervan ligt voor de hand : zij wilde, dat de geheele te ontdekken schat in de eerste plaats volkomen echt zou wezen. Beperkte elke verzamelaar zich met een gewest, dat hem goed bekend is — zijne geboortestreek bij voorbeeld — dan bestond er de meeste zekerheid, dat de

opgegeven uitdrukkingen in vorm en zin juist zouden zijn. Daarenboven zou men dan gemakkelijk onderzoek kunnen doen omtrent uitdrukkingen, die zouden twijfelachtig voorkomen.

Wij hebben ons dan ook streng aan dit vereischte gehouden. Wij hebben ons beperkt bij onze geboortestreek — het Zuidoostelijk deel van 't Hageland⁽¹⁾. — Geene enkele uitdrukking is opgenomen, voor welker juistheid wij geen borg blijven. Drukproeven zijn met veel zorg nagezien door een drietal personen, wier bevoegdheid buiten kijf is. Wij spreken van de Heeren prof. D. CLAES, zelf van de Hagelandsche grens afkomstig, J. A. VAN DROOGENBROECK, uit Klein-Brabant, en den wel-eerw. Heer J. BOLS. Hun betuigen wij hier onzen hertelijken dank voor de onvermoeide zorg, waarmede zij ons werk hebben nagelezen, gewikt en gewogen; geenen arbeid hebben zij zich ontzien om het al de degelijkheid te geven, waarvoor het vatbaar was.

Ook rekenen wij het ons ten plicht hier te getuigen, dat onze hooggeachte vriend, de geleerde deken P. V. BETS, ons met de grootste bereidwilligheid heeft terzijde gestaan; menige inlichting en terechtwijzing hebben wij hem te danken.

(1) Zie de INLEIDING.

Wij hebben onze verzameling den naam van *Bijdrage* gegeven, omdat het niet in onze bedoeling lag, evenmin als in die der Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde, eene volledige verzameling van Hagelandsche idiotismen te leveren : wat reeds als Hagelandsch opgegeven is in SCHUERMANS' Algemeen Vlaamsch Idioticon⁽¹⁾, is hier weggelaten. Nochtans wat door SCHUERMANS en DE BO⁽²⁾ voor andere streken opgegeven en ook in 't Hageland gebruikt wordt, hebben wij vermeld, om de meerdere algemeenheid dier uitdrukkingen te doen blijken. Wij weten echter maar al te wel, hoeveel er nog te verzamelen blijft, eer al het meldenswaardige onzer streek aan 't licht gebracht zij.

Dat er reeds veel goeds op dezen taalakker gezameld is, blijkt uit de menigte verwijzingen naar Kilianus, waarmede de Ew. Heer BOLS ons werk verrijkt heeft. Wij zouden ook gaarne OUDEMANS « Bijdragen » hebben benuttigd, maar het bleek spoedig, dat, jammer genoeg! dit werk van onnauwkeurigheden krielt, en wij mochten op diens gezag dus niet veel vertrouwen.

(1) Leuven, geb. Van Linthout, 1865-1870, en *Bijvoegsel aan het Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven, Fonteyn, 1883.

(2) *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge, Gaillard en Comp., 1873.

Een woord over de aangehaalde voorbeelden. Gezaghebbende personen, onder andere wijlen hoogleeraar HEREMANS, rieden ons aan, onze voorbeelden in de volksuitspraak te geven. Hierdoor zou ons idioticon veel eigenaardiger de volkstaal weergeven en zou het tevens een dialecticon zijn. Deze raad beviel ons zoozeer, dat wij ons voor de pers gereede handschrift aan de Zuidn. Maatschappij terugvraagden, om het geheel in dezen zin om te werken; — iets wat dadelijk werd ingewilligd; maar thans deed zich eene groote moeilijkheid op : hoe de volksklanken voorgesteld ? Sommige wijken verre, zeer verre af van alle geijkte zoogenaamde beschaafde klanken. Een leiddraad ontbrak ten volle; wij moesten een heel klankenstelsel vinden.

Na lang zoeken, en wikken, en wegen — een blik op de inleiding zal elkeen gereedelijk overtuigen, of er te zoeken viel — is het ons gelukt er een samen te stellen, dat ons zoo bruikbaar mogelijk schijnt. Wij weten wel, dat het iedereen niet voldoet; verscheidene aanmerkingen zijn ons reeds gemaakt; maar juist hieruit bleek het, dat hetgene wij gebruikt hebben, nog het minst gebrekkige is.

Voorzeker beweren wij niet, dat men nimmer

een beter stelsel zal vinden : wij wenschen dat personen, daartoe geschikt, de zaak aanvatten en ten goeden einde brengen : zij zullen de moedertaal een grooteren dienst bewijzen, dan menig een wel vermoedt.

DE SCHRIJVER.

Tienen, 26 September 1885.

VERKORTINGEN.

AANM., aanmerking.	iron., ironisch.
AFL., afleiding.	Kemp., Kempen.
Antw., Antwerpen.	KIL., Kilianus.
bed., bedrijvend.	Kl.-Br., Klein-Brabant.
bet., beteekenis.	lid., lidwoord.
bijv., bijvoeglijk naamwoord.	lijd. deelw., lijdend deelwoord.
bijw., bijwoord.	Limb., Limburg, Limburgsch.
Bild., Bilderdijk.	m., mannelijk.
Br., Brabant.	medekl., medeklinker.
Dw., deelw., deelwoord.	mv., meervoud.
eig., eigenlijk.	nom., nominatief.
ellipt., elliptisch.	o., onzijdig.
enk., enkelvoud.	ond., onderwerp.
fig., figuurlijk.	onp., onpersoonlijk.
Fr., Fransch.	onr., onregelmatig.
Freq., (Woordenboek der) frequentatieven.	onsch., onscheidbaar.
gen. abs., genitivus absolutus.	onz., onzijdig.
gez., gezegde.	pers., persoon.
Hag., Hageland, Hagelandsch.	SAM., samenstelling.
Hasp., Haspengouw.	sch., scheidbaar.
HER., Heremans.	SCH., Schuermans.
Hoogd., Hoogduitsch.	scherp-l., scherp-lang.
Imp., imperfectum.	st., sterk.
Imper., imperativus.	SPREKw., spreekwoord.
Ind., indicativus.	telw., telwoord.
Inf., infinitivus.	tus., tusschenwerpsel.
	v., vrouwelijk.

XII

verg., vergelijking, vergelijk.	wed., wederkeurig.
verkl., verkleinwoord.	WEIL., Weiland.
verl. deelw., verleden deelwoord.	Woordenb., Woordenboek der
verv., vervoeging.	Nederlandsche taal.
Vl., Vlaanderen.	W.-Vl., West-Vlaanderen.
voegw., voegwoord.	ww., werkwoord.
voorn., voornaamwoord.	z., zelfstandig naamwoord.
voorw., voorwerp.	zegsw., zegswijze.
Voorz., voorzetsel.	Z.-O., Zuid-Oosten.
w., woord.	zw., zwak.

INLEIDING.

Het Hageland is de streek, gelegen tusschen Diest, Tienen, Leuven en Aarschot. Nauwkeurige grenzen zijn er, voor zooveel wij weten, niet van bekend; over sommige dorpen zijn de inwoners zelve het niet wel eens, of zij al of niet binnen de Hagelandsche palen liggen. Evenwel mag men aannemen, dat de Grootte Geet van Tienen af tot aan den Demer, en dan deze rivier tot Aarschot het Hageland ten Zuiden, Oosten en Westen bepalen, zonderdat nochtans al de dorpen op den linkeroever dier rivieren van Tienen tot Aarschot zeker tot het Hageland behooren. De Westergrens loopt naar alle waarschijnlijkheid van Aarschot over de dorpen: Hauwaart, Kortrijk, S' Joris Winge, Binkom en Vissenaken naar Tienen.

De Hagelandsche grond is over 't algemeen of leem- of kleiachtig. De bosschen, die er vroeger talrijk waren, zijn thans in 't Z.-O. merkelyk verminderd.

II

De bewoners houden zich schier uitsluitend met den landbouw bezig. Zij zijn werkzaam en over het algemeen vreedzaam. Vroeger gaven zij zich echter nog al licht aan vechtpartijen over, veelal dorp tegen dorp. Van rechtbanken wilden zij weinig weten, maar maakten hunne geschillen onder elkander bij middel van knods- of bandstok uit. Vandaar de benaming van *Juge van 't Hageland*, dien men aan den stok heeft gegeven.

De knods was veelal een eiken stok, met een stuk uit den tronk gekapt; dit stuk was rond gesneden ter dikte eener kindervuist. Sedert bijna eene halve eeuw is hij gansch in onbruik geraakt. — De bandstok is een stevige mispelaar, aan den bovenkant met leder overtrokken, en aan den onderkant van eene koperen buis, ter hoogte van wat ruim eenen decimeter, voorzien; het onderdeel dier buis is met lood volgegoten. Men hangt hem met een riemken aan den pols.

De Oost-Hagelander vooral heeft een groot gemak om andere gewestspraken aan te leeren. Nauwelijks is hij eenige maanden in den vreemde, of hij bootst de spraak dier streek na. Hij moge drij-, viermaal van woonstreek veranderen, drij-, viermaal zal hij ook van spraak veranderen.

Gansch het Hageland heeft dit gemeen, dat de voornw. IK, MIJ en U er *ich*, *mich* en *oëch* klinken, waarom deze streek dan ook wel het *mich-kwartier* genoemd wordt.

Het westelijk deel nagenoeg helt in zijne uit-

spraak naar 't eigenlijk Brabantsch over, terwijl de oostelijke helft meer naar 't Limburgsch zweemt. In het eerste deel klinkt de EI als de lange A en de IJ als *aë* of *ai* (eene A die tot eene doffe E of I overgaat). Het bezitswoord ONS klinkt er zuiver. — In het tweede deel klinkt de EI als de blatende E, een klank als de Fr. IN, waarvan de neusklank zou achterwege blijven, en welken wij door *ää* voorstellen. De IJ klinkt er nagenoeg als de Fr. È. Het bezitsw. ONS luidt er *os*, en bij de Limburgsche grens *ous*. Het is vooral over de spraak van het « oostdeel », dat deze BIJDRAGE handelt.

KLANKEN. — De klanken, welke er te huis behooren, zijn :

1° De korte klanken *a, ä, e, i, o, ö, u, ai, oi, oë, oëi*.

2° De zuivere lange klanken *a, ää, e, o, oe, u, ui, ie, eu, ij, ou*.

3° De gemengde lange klanken *oeë, ouë, ië, eë, uë, oei, oa, eä, euë*.

De *ä* stelt den korten blatenden e-klank voor. Hij wordt gevormd als de Fr. IN, waarvan de N zou wegblijven. Soms klinkt hij bijna toonloos, b. v. in *pläzier, säsoen*.

Men hoort hem nagenoeg overal in : *stär* (ster), *män*, (men), enz. In 't Hag. komt hij in de plaats der korte E vóór F en R; veelal vóór CH, G, K, L, M, N, S. De korte *a* gaat in *ä* over in verkleinwoorden en afleidingen. *Träffe, säffe(n)s, märg, bärg, vlächt, slächt, wäg, släk, bäl, stäm, pän, mäS*. Maar men heeft ook *eweg* (voort), *trek, dek* (dikwijls), *lek, lekke*

IV

(druipen; maar *läk*, *läkken* voor : likken), *pel*, *brem*, *den* (spar; als lidw. : *dän*), *mest*. — *Männeke*, *zäkske*, *gewässig*, *verstännig* (verstandig). In 't achterv. *häd* staat ze in de plaats der EI en in *läk* in die der IJ. *Goedhäd*, *meugeläk*; *ärrebäd* is ARBEID.

De *ö* verbeeldt den korten EU-klank of de Hoogd. *ö*. Zij vervangt 1° de A in *nödder* (nader), *nöl* (naald), *strökke* (straatje). — 2° De E in *höffe* (heffen), *höllepe* (helpen), *schölp*, *stöllepe* (stelpen), *wörrepe* (werpen), *döm* (deme, speen), *snörke* (snerken). — 3° De I in *röb*, *kröb*. — 4° De korte o vóór R, alsook in verkleinwoorden en soms in afleidingen. *Börg*, *döst* (dorst), *köst* (korst), *köt* (kort), *mörrege* (morgen), *törf*, *zörg*; *bölleke*, *köfferke*, *klökske*, *vöddeke*, *tönneke*; *brökkelink*, *köppig*, *rökkelink*, *dröppel*, *stöpsel*, *kösteläk*. Ook zegt men *köster*, *stöb* (stof), *zölder*. — 5° De korte u in *börreger* (burger), *hölp*, *köche*, *krök*, *pöt* (put), *wörrege* (wurgén). — Aan de Limburgsche grens is zulks nog algemeener. — 6° De EU in de meeste verkl. *Dörke* (deurken), *labörke* (labeurken), *masörke* (maseurken), *stönke* (steunken), *nöske* (neusken), *schökke* (scheutje). Ook in de vervoeging der ww. vóór K, L, N, in den 2ⁿ pers. enk. en mv., en den 3ⁿ pers. enk. (Zie lager.) — 7° De UI in *löstere*. In de verkl. : *Brökke* (bruidenken), *schöfke*, *höfke* (huifken), *bökske* (buiksken), *kölke* (kuilken), *dömke* (duimken), *krönke* (kruintje), *köpke* (kuiipken), *böske* (buisken), *sprökke* (spruitje). In de vervoeging der ww. (Zie lager.)

De *ai* bestaat uit eene korte A die tot de korte I

overgaat. Zij vervangt de A in *waiter*, *kaitse*, *gaitse*, *schilder*. *Spaitse* staat voor SPUITEN. In de verkleinwoorden vervangt zij de oa. *Vairke* (van *voader*, vader), *pairke* (van *poar*, paar), *maike* (van *moad*, meid); *vaike* (van *vat* dat in 't meerv. *voate* klinkt), *raike* (van *rad*, in 't mv. *roaze*). Dit doet ze ook soms in de verv. der ww. (Zie lager.)

De *oi* klinkt als eene korte o die tot i overgaat. Zij komt voor in *woide* (wedden), *koilik* (kwalijk), *stoin* (staan), *goin* (gaan), *geroidsel* (raadsel), *geroidzaam* (raadzaam), *iet koids* (iets kwaads), *moind* (maand), *moindag* (maandag), *noil* (naald), *zoie* (zieden).

In de verkl. vervangt zij de *ouë* en soms de zacht-lange o, evenals in de verv. der ww. *Droike* (van *drouëd*, draad), *moike* (van *mouët*, maat), *spoinke* (van *spouën*, spaan). *Ich gouën*, *ge goit*, enz. (Zie lager.) *Boirke* (boorken), *voirke* (voortje), *zoilke* (zooltje).

De *oë* verbeeldt de korte doffe o. *Oëp* (op), *oëm* (om), *doëf* (dof), *loëcht* (locht). Zij vervangt de *oeë* (scherplange oo) in de verv. der ww. (Zie lager.) — Zij verandert bij de verkl. in de korte u. *Kummeke* (van *koëm*, kom), *pupke* (van *poëp*, pop), *blummeke* (van *bloëm* voor BLOEM).

De *oëi* is eene korte oe, die tot i overgaat. Zij komt regelmatig vóór ds en ts in de plaats der oe : *Goëidsmoëids*, *bärrevoëits*, *koëits*, *poëits*, *poëitse*, *toëits*. Zij komt ook in plaats der u, waarmede zij veelal afwisselt : *Poëint* (punt), *poëinke* en *punke*; *moëits* en

muts; *goëits* (guts); *goëitse* (gutsen); *koëinne* (kunnen); *boëinder* (bunder). Verder heeft men: *Goëids* (Gods); *geloëintig* en *geluntig* (gloeiend); *doëids* en *duds* (doodsch); *moëil* (moelie); *boëil* (boel).

Bij de afl., verkl. en verv. der ww., komt zij regelmatig in de plaats der *oeë* (scherplange oo) en der *oe*, en verwisselt dan doorgaans met *u*. *Boëinke* (boontje); *toëinke* en *tunke* (toontje); *roëiske*, *ruske* en *ruëske* (roosje); *poëiske*, *puske* en *puëske* (poosje); *voëiske* en *vuëske* (voosken); *gestoëilte* en *gestulte* (gestoelte); *koëilte* en *kulte* (koelte); *schoëinke* en *schunke* (schoentje); *voëike* en *vukke* (voetje); *voëidse* (voedsel). — Wegens de ww., zie lager.

De *ää* is de lange *ä* (lange blatende *a*), zie *ä*. Zij vervangt regelmatig de *EI*: *Æä* (*ei*), *gäät*, *hää*, *wää*, enz. Zij komt ook wel in de plaats der *A*: *dääre* (darren), *blääker*, *brää* (braaf als bijw.: *brää dier*); der *E*: *frääte* (vreten); der scherpl. *EE* en der zware *E*: *blääken*, *blääk*, *täärlink* (teerling), *päärlink*, *päärel* (perelsnoer, perel). *Dääsem* staat voor *DISSEL*; *schrää* voor *SHRIJDEN*. In verkl. vervangt zij veelal de zuivere *A*: *häägske*, *bääske* (baastje), *kräägske*. In de verkleinwoorden gaat de *ää* in *ä* over, behalve voor de *s* en op 't einde eener lettergreep. *Gäkke* (geitje), *bläkske* (bleekje), *tälke* (teiltje), *blänke* (bleintje), *kärke* (karreken), *pittelärke* (kleine *PET-EN-L'AIR*), *märke* (meierken); — maar *hääske* (hengselken), *ääke* (eitje), *kääke* (keitje), *sprääke* (spreitje), *schääke* (scheiken), *wääke* (weiken).

De *ui* klinkt als de *Fr. EU* in *FLEUR*. In de verkl.

en de verv. der ww. gaat zij in de *ö* over. (Zie *ö*, 7°, en hierlager.)

De *ij* als de zware *ɛ*, Fr. *è*. Zij gaat in de verkl. en de verv. der ww. in de korte *ɛ* over. *Bijl*, *belke*; *mijt*, *mekke*; *wijf*, *wefke*; zie ook lager.

De *ou* klinkt als de Fr. *ô*. Zij komt zelden in de plaats van den gemengden klank *ou*, welke doorgaans tot *a* overgaat : *aad* (oud), *zaat* (zout), *smaat* (smout), *va* (vouw), enz. Zij komt in de plaats der *a* : *roup*, *houk*, *vouk*; — der *ui* : *koup*, *stouk*, *kroupe*. In de verkl. houdt zij stand, zooals in : *bouke* (bouwken), *douke* (duwken), *mouke* (mouwke), *smouske*, *vrouke* (vrouwken), *flouske*, of zij gaat in de korte *ö* of *oi* over. *Hökske* (haaksken), *schöpke* (schaap), *röpke* (raapken), *köpke* (kuipken), *slöpke* (slaapken), *hökke* (houtje), *boikke* (boutje). *Kous* maakt *kuiske*. — In de verv. der ww. verandert zij in de korte *o*, (zie lager).

De *oeë* is de scherplange *oo*. Behalve deze *oo* vervangt zij nog de *ooi* : *hoeë*, *ploeë*, *vloeë*, *doeë*, *coeë*. In de verkl. gaat zij in de korte *u* over vóór *s*, *m* en *p*; in *uë* voor *d* of *t* of op 't einde eener lettergreep; of in *oëi* voor *n* en *r*; voor *s* in *u uë* of *oëi*. *Koeëf*, *kufke*; *schoeëf*, *schufke*; *boeëm*, *bumke*; *toeëm*, *tumke*; *coeëp*, *kupke*; *loeëp*, *lupke*; *broeëd*, *bruëke*; *schoeët*, *schuëke*; *kloeët*, *kluëke*; *stroeë*, *struëke*; *ploeë*, *pluëke*; *boeën*, *boëinke*; *loeën*, *loëinke*; *sermoeën*, *sermoëinke*; *kroeën*, *kroëinke*; *troeën*, *troëinke*; *pastoeër*, *pastoëirke*; *foeër*, *foëirke*; *coeër*, *coëirke*; *moeër*, *moëirke*; — *doeës*, *duske*, *duëske* of *doëiske*; *poeës*, *puëske* of *poëiske*; *voeës*,

vuëske of *voëiske*; *roeës*, *ruske*, *ruëske* of *ročiske*. *Loëd* (gewichtje) heeft *loëike*; *poeët*, *poëike*.

De *ouë* houdt het midden tusschen de scherp-lange *oo* en de *ou* (Fr. *ô*), waarachter eene doffe *ε* zou volgen. Zij vervangt de *A* in : *Mouët* (maat), *mouëter* (mater), *zouëd* (zaad), *kouëd* (kwaad), *louët* (laat), *rouëd* (raad), *gouën* (gaan), *stouën* (staan), *pouël*, *schouël*, *stouël*; — de *AAI* in *brouë*, *drouë*, *nouë*, *zouë*, *gerouë*, VOOR *BRAAI* EN *BRADEN*, *DRAAIEN*, enz.; — de *OOR* in *bouëd* (boord), *kouëd* (koord), *ouëd* (oord), *wouëd* (woord), *pouët*. — *AANM.* : In plaats der *ouë* gebruikt men in deze woorden ook de zachtl. *o*: *Bood*, *kood*, *ood*, *wood*, *poot*. De *ouë*, uit *A* en *AAI*, verandert in de verkl. in *oi* of *ö* : *Pouël*, *poilke*; *stouël*, *stoilke*; *schouël*, *schoilke*; *mouët*, *moike*; *strouët*, *stroike* en *ströke*; *brouë* heeft *breuëke*. De *ouë* uit *OOR* verandert in *euë*, *eu* of in *oi* : *bouëd* of *bood*, *beuëdeke*, *beudeke*; *kouëd* of *kood*, *keuëdeke*, *keudeke*; *ouëd* of *ood*, *oirke*; *wouëd* of *wood*, *weuëdeke*, *weudeke*; *pouët* of *poot*, *poike*. In de verv. der ww. blijft de *ouë*.

De *ië* is de scherpl. *εε*, en wordt ook doorgans voor *eeu* gebezigd. In de verkl. verandert zij in *ı* vóór *P* en *R*; ook in de verv. der ww. vóór *P*. In de andere gevallen houdt zij stand. *Kliëd*, *kliëke*; *liëf* (leeuw), *liëfke*; enz.

De *eë* is een zwaardere klank dan de zacht-lange *ε*. Om hem te vormen neemt de tong dezelfde richting als voor die *ε*, alleen met wat meer holte, en de klank eindigt op eene doffe *ε*. De *eë* vervangt dikwijls de zacht-lange *ε* en de zware *ε*; soms de *A* : *Leëftig*

(levendig), *begeëre* (begeren), *geël* (geel), *neëf* (neef); *met ter heëste* (metterhaast), *heëstig* (haastig), *zeëg* (zaag), *slëëg* (slaag), *gereëmte* (geraamte), *breëm* (braam), *beër* (beer), *scheër* (schaar), *keës* (kaas), *kleër* (klaar). Soms gaat de *eë* bij de verkl. en de verv. der ww. in de korte *ε* over, en wel vooral vóór *L, R* en *T*: *Keël*, *kelke*; *scheër*, *scherke*; *leër*, *lerke*; *ich meët*, *gij met*.

De *uë* is eene *u*, die tot eene *offe ε* overgaat. Zij vervangt veelal de scherp-lange *oo*, en gaat veelal bij de verkl. en de verv. der ww. in eene korte *u* over. *Huëd* (hoofd), *huëke*; *kuël* (kool), *kulke*; *zuëm* (zoom), *zumke*; *luëp* (loop, jong verken), *lupke*; *vruën* (vroom), *vruënke*; *tälluër* (teljoor), *tellurke*; *buës* (boos). Vaak komt ze ook in de plaats der *oe*: *wuëkere* (woekeren); *bluë* (bloeden); *bruë* (broeden); *huë* (hoeden); *vuëge* (voegen); *nuëme* (noemen); — soms in die der *eu*: *huëke* (jeuken); *kruëne* (kreunen); *buëk* (beuk), *buëkske*; *struë* dient voor STROOIEN; *stuëve* voor STUIVEN; *uëf* voor EEUW; *Muës*, *Tuës* voor BARTHOLOMEUS, MATTHEUS. Verder heeft men: *Fluëre*, *fluëte* naast *flutte*; *zuë* (zult ge!); *luëg* (Kl.-Br. loeiig); *kornuëk*; *gemuëg* (gemoeiig); *puëze* naast *peuze(n)*; *luëfke*.

In de verkleinwoorden vervangt ze weleens de scherp-lange *oo*. — Zie hooger bij *oeë*.

De *oa* klinkt als eene *o*, die tot *a* overgaat en zweemt naar de Fr. *oi*. Waar ze voorkomt vervangt zij de lange *a*. *Voader*, *saloa*, *proatele*, *schoas* (schaars), *boas* (baas en baars). Ze gaat bij de

verkl. en de verv. der ww. in *ai*, soms in *ä* over. *Voader, vairke; boad* (baard), *baike; moat* (maagd voor: meid) *maike; woal, wailke; boan, bainke; poar, pairke; boas, baiske. Ich hoal, ge hält.*

De *eä* is eene *ɛ* die tot *ä* overgaat. Zij komt in de plaats der zware *ɛ*: *eäd* en *eär* (aarde), *heäd* (heerd), *Meät* (Meert), *peäd* (peerd), *steät* (steert), *weäd* (weerd); *keäl* (kerel), *meäl* (merel). Men ziet, dat de halve klinker *r* in die woorden regelmatig wegvalt, behalve in *eär*, dat toch nog den vorm *eäd* heeft. — Die klank ondergaat geene verandering.

De *euë* is een klank, dien men moet hooren om hem, en dan nog onvolmaakt, te vatten. Hij ligt tusschen de *eu* en de *u* in en gaat tot eene doffe *ɛ* over. Hij vervangt oor in *deuën* (doorn), *heuën* (hoorn), *keuën* (koorn), *meuëdeneër* (moordenaar); or in *geuëdele* (gordelen), *meuëdel* (mortel); *eu* in *neuës* of *neus*; *peuëze* of *peuze*. — In verkl., vervoegingen of afl. geene verandering.

Bij de vervoeging der ww. gaan sommige lange klanken vóór sommige medekl. in eene korten klank over, in den 2ⁿ pers. enk. en mv. en in den 3ⁿ pers. enk. van den teg. tijd, en, is het ww. zwak, in den ganschen imp. en 't lijd. deelw.

Vóór D.

<i>Ich lui</i> (luid), <i>ge lödt,</i>	<i>hije lödt.</i>	<i>Ich lödde.</i>	<i>Gelöd.</i>
<i>Ich verblij,</i> <i>ge verbledt,</i>	<i>hije verbledt.</i>	<i>Verbledde.</i>	<i>Verbled.</i>
<i>Ich bië</i> (bied), <i>ge bidt,</i>	<i>hije bidt.</i>	<i>Boi.</i>	<i>Geboie.</i>

AANM.: De *D* op het einde van den stam blijft geregeld weg in den inf. en den pres. *Boa* (baden),

ich boa; verbelle (verbeelden), *ich verbel; vermälle* (vermelden), *ich vermäl; branne* (branden), *ich bran; lanne* (landen), *ich lan; oanranne* (aanranden), *ich ran oan; schänne* (schenden), *ich schän; vermoeëre* (vermoorden), *ich vermoeër*. VINDEN klinkt *vinge, ich ving*; BOORDEN, *bouëde, ich bouëd*; AFBAARDEN (half uitdorschen), *afboa, ich boa af*; HARDEN, *hätte, ich hät*.

Vóor K.

<i>Ich maak,</i>	<i>ge makt,</i>	<i>hije makt.</i>	<i>Makte.</i>	<i>Gemakt.</i>
<i>Ich blääk</i> (bleek),	<i>ge bläkt,</i>	<i>hije bläkt.</i>	<i>Bläkte.</i>	<i>Gebläkt.</i>
{ <i>Ich breek,</i>				
{ <i>Ich breëk,</i>	<i>ge brekt,</i>	<i>hije brekt.</i>	<i>Brak.</i>	<i>Gebroke.</i>
<i>Ich sneuk</i> (zoek),	<i>ge snökt,</i>	<i>hije snökt.</i>	<i>Snökte.</i>	<i>Gesnökt.</i>
<i>Ich kiek</i> (kijk),	<i>ge kikt,</i>	<i>hije kikt.</i>	<i>Kikte.</i>	<i>Gekikt.</i>
<i>Ich krook,</i>	<i>ge krokt,</i>	<i>hije krokt.</i>	<i>Krokte.</i>	<i>Gekrokt.</i>
<i>Ich zuuk</i> (zoek),	<i>ge zukt,</i>	<i>hije zukt.</i>	<i>Zoëcht.</i>	<i>Gezoëcht.</i>
<i>Ich gebruik,</i>	<i>ge gebrökt,</i>	<i>hije gebrökt.</i>	<i>Gebrökte.</i>	<i>Gebrökt.</i>
<i>Ich strijk,</i>	<i>ge strekt,</i>	<i>hije strekt.</i>	<i>Streek.</i>	<i>Gestroke.</i>
<i>Ich houk</i> (haak),	<i>ge hokt,</i>	<i>hijen hokt.</i>	<i>Hokte.</i>	<i>Gehokt.</i>
<i>Ich roëk</i> (rook),	<i>ge roëkt,</i>	<i>hije roëkt.</i>	<i>Roëkte.</i>	<i>Geroëkt.</i>
<i>Ich bruëk</i> (braak) ⁽¹⁾ ,	<i>ge brukt,</i>	<i>hije brukt.</i>	<i>Brukte.</i>	<i>Gebrukt.</i>
<i>Ich brouëk</i> (braak) ⁽²⁾ ,	<i>ge brokt,</i>	<i>hije brokt.</i>	<i>Brokte.</i>	<i>Gebrokt.</i>

Vóor L.

<i>Ich dää</i> (deel),	<i>ge dält,</i>	<i>hije dält.</i>	<i>Dälde.</i>	<i>Gedüld.</i>
<i>Ich speel,</i>	<i>ge spelt,</i>	<i>hije spelt.</i>	<i>Spelde.</i>	<i>Gespeld.</i>
<i>Ich dool,</i>	<i>ge doilt,</i>	<i>hije doilt.</i>	<i>Doilde.</i>	<i>Gedoild.</i>
<i>Ich knoel</i> (zie 't w.),	<i>ge knoëilt,</i>	<i>hije knoëilt.</i>	<i>Knoëilde.</i>	<i>Geknoëild.</i>
<i>Ich vuul</i> (voel),	<i>ge vult,</i>	<i>hije vult.</i>	<i>Vulde.</i>	<i>Gevuld.</i>
<i>Ich huil,</i>	<i>ge hölt,</i>	<i>hijen hölt.</i>	<i>Hölde.</i>	<i>Gehöld.</i>

(1) Overgeven, spuwen.

(2) Onbebouwd blijven; fig.: uitrusten.

XII

<i>Ich kniel,</i>	<i>ge knilt,</i>	<i>hije knilt.</i>	<i>Knilde.</i>	<i>Geknild.</i>
<i>Ich vijl,</i>	<i>ge velt,</i>	<i>hije velt.</i>	<i>Velde.</i>	<i>Geveld.</i>
<i>Ich steël,</i>	<i>ge stelt,</i>	<i>hije stelt.</i>	<i>Stool.</i>	<i>Gestole.</i>
<i>Ich hoal (haal),</i>	<i>ge hält,</i>	<i>hijen hält.</i>	<i>Hälde.</i>	<i>Gehüld.</i>
<i>Ich moal (maal)</i>	<i>ge mailt,</i>	<i>hije mailt.</i>	<i>Mailde.</i>	<i>Gemoale.</i>
<i>Ich verstouël(verstaal), ge verstoilt, hije verstoilt. Verstoilde. Verstoild.</i>				

Vóor M.

<i>Ich schaam,</i>	<i>ge schamt,</i>	<i>hije schamt.</i>	<i>Schamde.</i>	<i>Geschamd.</i>
<i>Ich haam (werk),</i>	<i>ge haamt,</i>	<i>hijen haamt.</i>	<i>Haamde.</i>	<i>Gehaamd.</i>
<i>Ich neem,</i>	<i>ge nemt,</i>	<i>hije nent.</i>	<i>Nam.</i>	<i>Genome.</i>
<i>Ich koom,</i>	<i>ge komt,</i>	<i>hije komt.</i>	<i>Kamp.</i>	<i>Gekome.</i>
<i>Ich schuim,</i>	<i>ge schömt,</i>	<i>hije schömt.</i>	<i>Schömd.</i>	<i>Geschümd.</i>
<i>Ich riem,</i>	<i>ge rint,</i>	<i>hije rint.</i>	<i>Rimde.</i>	<i>Gerimd.</i>
<i>Ich lijm,</i>	<i>ge lemt,</i>	<i>hije lemt.</i>	<i>Lemde.</i>	<i>Gelemd.</i>
<i>Ich roeëm (roem),</i>	<i>ge roëmt,</i>	<i>hije roëmt.</i>	<i>Röemde.</i>	<i>Geroëmd.</i>
<i>Ich druëm,</i>	<i>ge drumt,</i>	<i>hije drumt.</i>	<i>Drumde.</i>	<i>Gedrumd.</i>

Ook :

(Ich druëm (droom), ge druëmt, hij druëmt. Druëmd. Gedruëmd.)

Vóor N.

<i>Ich mäan (meen),</i>	<i>ge mänt,</i>	<i>hije mänt.</i>	<i>Mände.</i>	<i>Gemänd.</i>
<i>Ich dien,</i>	<i>ge dint,</i>	<i>hije dint.</i>	<i>Dinde.</i>	<i>Gedind.</i>
<i>Ich steun,</i>	<i>ge stönt,</i>	<i>hije stönt.</i>	<i>Stönde.</i>	<i>Gestönd.</i>

Ook :

<i>(Ich steun,</i>	<i>ge steunt,</i>	<i>hije steunt.</i>	<i>Steunde.</i>	<i>Gesteund.)</i>
<i>Ich schijn,</i>	<i>ge schent,</i>	<i>hije schent.</i>	<i>Scheen.</i>	<i>Geschene.</i>
<i>Ich woëen (woon),</i>	<i>ge woëint,</i>	<i>hije woëint.</i>	<i>Woëinde.</i>	<i>Gewoëind.</i>
<i>Ich moan (maan),</i>	<i>ge maint,</i>	<i>hije maint.</i>	<i>Mainde.</i>	<i>Gemaind.</i>

AANM. : De *ië* en de *eë* blijven vóor de *n* steeds lang. De *eu* en de *uë* worden al of niet verkort.

Vóor P.

<i>Ich gaap,</i>	<i>ge gapt,</i>	<i>hije gapt.</i>	<i>Gapte.</i>	<i>Gegapt.</i>
<i>Ich släp (sleep),</i>	<i>ge släpt,</i>	<i>hije släpt.</i>	<i>Släpte.</i>	<i>Gesläpt.</i>
<i>Ich roep,</i>	<i>ge roëpt of rupt,</i>	<i>hije roëpt of rupt.</i>	<i>Riep.</i>	<i>Geroepe.</i>
<i>Ich zuip,</i>	<i>ge züpt,</i>	<i>hije züpt.</i>	<i>Zoop.</i>	<i>Gezope.</i>
<i>Ich piep,</i>	<i>ge pipt,</i>	<i>hije pipt.</i>	<i>Pipte.</i>	<i>Gepipt.</i>

<i>Ich slijp,</i>	<i>ge slept,</i>	<i>hije slept.</i>	<i>Sleep.</i>	<i>Geslepe.</i>
{ <i>Ich sloup</i> (slaap),	<i>ge slopt,</i>	<i>hije slopt.</i>	<i>Sliep.</i>	<i>Gesloupe.</i>
{ <i>Ich slouëp</i>				<i>Geslouëpe.</i>
<i>Ich doeëp</i> (doop),	<i>ge doëpt,</i>	<i>hije doëpt.</i>	<i>Doëpte.</i>	<i>Gedoëpt.</i>
<i>Ich riëp</i> (reep),	<i>ge riëpt,</i>	<i>hije riëpt.</i>	<i>Riëpte.</i>	<i>Geript.</i>
<i>Ich struëp</i> (stroop),	<i>ge struëpt,</i>	<i>hije struëpt.</i>	<i>Struëpte.</i>	<i>Gestruëpt.</i>

De *r* verdwijnt in den 2ⁿ pers. enk. en mv. en in den 3ⁿ pers. enk. des teg. tijds, in den heelen imp. en 't lijd. deelw. De lange klanken blijven lang.

<i>Ich däär</i> (dar),	<i>ge däät,</i>	<i>hije däät.</i>	<i>Dääde, dost en dist.</i>	<i>Gedääd.</i>
<i>Ich boor,</i>	<i>ge boot,</i>	<i>hije boot.</i>	<i>Bode.</i>	<i>Gebood.</i>

Vóor T.

<i>Ich kräät</i> (kreet, sar),	<i>ge krät,</i>	<i>hije krät.</i>	<i>Krätte.</i>	<i>Gekrät.</i>
<i>Ich speet,</i>	<i>ge spet,</i>	<i>hije spet.</i>	<i>Spette.</i>	<i>Gespet.</i>
<i>Ich eët,</i>	<i>gij et,</i>	<i>hijen et.</i>	<i>At.</i>	<i>Gette.</i>
<i>Ich verzuut</i> (verzoet),	<i>ge verzut,</i>	<i>hije verzut.</i>	<i>Verzutte.</i>	<i>Verzut.</i>
<i>Ich fluit,</i>	<i>ge flöt,</i>	<i>hije flöt.</i>	<i>Flötte.</i>	<i>Geflot.</i>
<i>Ich giet,</i>	<i>ge git,</i>	<i>hije git.</i>	<i>Goot.</i>	<i>Gegote.</i>
<i>Ich bijt,</i>	<i>ge bet,</i>	<i>hije bet.</i>	<i>Beet.</i>	<i>Gebete.</i>
{ <i>Ich vergroeët</i> (vergroot)	<i>ge vergrut,</i>	<i>hije vergrut.</i>	<i>Vergrutte.</i>	<i>Vergrut.</i>
{ <i>Ich vergroeët</i> (id.)	<i>ge vergroëit,</i>	<i>hije vergroëit.</i>	<i>Vergroëitte.</i>	<i>Vergroëit.</i>
{ <i>Ich louët</i> (laat),	<i>ge lot,</i>	<i>hije lot.</i>	<i>Liet.</i>	<i>Gelouëte.</i>
{ <i>Ich louët</i> (id.),	<i>ge löt,</i>	<i>hije löt.</i>		
<i>Ich hiët</i> (heet),	<i>ge hit,</i>	<i>hijen hit.</i>	<i>Hitte.</i>	<i>Gehiëte.</i>
<i>Ich meët,</i>	<i>ge met,</i>	<i>hije met.</i>	<i>Mette.</i>	<i>Gemeëte.</i>
<i>Ich ruët</i> (root),	<i>ge rut,</i>	<i>hije rut.</i>	<i>Rutte.</i>	<i>Gerut.</i>

De *w* wordt achter *ou* en *au* niet uitgesproken, en de uitgang *en* klink *ä* (*än*). — Geene verkorting. — Achter *ië* (*eeu*) klinkt ze *v*.

<i>Ich bou,</i>	<i>ge bout,</i>	<i>hije bout.</i>	<i>Boude.</i>	<i>Geboud.</i>
<i>Ich gra</i> (maak grauw),	<i>ge graat,</i>	<i>hije graat.</i>	<i>Grade.</i>	<i>Gegraad.</i>
<i>Ich schriëf</i> (schreeuw),	<i>ge schriëft,</i>	<i>hije schriëft.</i>	<i>Schriëfde.</i>	<i>Geschriëfd.</i>

Voor *f*, *g*, *v* en *z* heeft ook geene verkorting plaats. Ook niet bij de *ww.* op *ouë* (aaien), *oeë* en *uë* (ooien), zooals : *Brouë* (braaien, braden), *mouë*, *nouë*, *zouë*; — *hoeë* (hooien), *vloeë*, *struë* (strooien) of *stra* bij de Limburger grens. — Bij die op *oeie* (oeien) heeft de verkorting plaats :

Ich moei, *ge moëit,* *hij moëit.* *Moëide.* *Gemoëid.*
Ich spoëi nich, *ge spoëit oëch,* *hije spoëit hum.* *Spoëidde.* *Gespoëid.*

In overeenkomst met *zouge* (zuigen), *zoog*, *gezoge*; *wouge* (wegen), *woog*, *gewoge*, heeft men ook : *houve* (houden), *hoof*, *gehove*; — *sloupe* (slapen), *sloof*, *geslope*; — *vrouge* (vragen), *vroog*, *gevrouge*, naast *vrouëge*, *vroeg*, *gevrouëgd*; — *plouëge* (plagen), *plouëgde*, *geplouëgd*; — *jage*, *joeg*, *gejaagd*; — *klage*, *kloeg*, *geklaagd*.

Verder : *Beginne*, *begost*, *begost*; — *bidde(n)*, *bidde*, *gebid*; — *blouëze* (blazen), *blouësde*, *geblouëze*; — *dosse* (dorschen), *doste*, *gedosse*; — *geneëze*, *geneësde*, *geneëze*; — *grave*, *graafde*, *gegrave*; — *höffe* (heffen), *höfte*, *gehöft*; — *kärve* (kerven), *kärfde*, *gekärfd*; — *leëze*, *leësde*, *geleëze*; — *plege*, alleen in den imperf. gebruikt : *Ich plecht*, *plocht*; *ge plecht*, *plocht*; *hije plecht*, *plocht*; *we plege*, *plechte*, *plochte*; *ge plecht*, *plocht*; *ze plege*, *plechte*, *plochte*; — *plukke*, *ploëk*, *geploëke*; — *rouë* (raden), *rouëde*, *gerouë*; — *schrää* (schreiden, voor : schrijden), *schrääde*, *geschrääd*; — *stärve* (sterven), *storf*, *gestorve*; — *treë* (treden), *troi*, *getroië*; — *träffe* (treffen), *träfte* *geträft*; — *vange*, *vangde*, *gevange*; — *veëre* (varen), *veëde*, *geveëd*; (zie ook *VAREN*;) — *vergette* (vergeten), *vergette*,

lijd. dw.: *vergette*; ook: *vergeëte, vergette, vergeëte*; — *frätte* (vreten), *frätte, gefrät*; *wasse* (wasschen en wassen), *waste, gewasse*.

In de plaats van den 2ⁿ pers. enk. des imper. gebruikt men den 2ⁿ pers. mv.

Willen heeft in den 3ⁿ pers. enk. van den pres. eene *r*: *Hije wilt*.

De éénlettergrepige *ww.* nemen, in de omgezette woordorde den uitgang *e* (*en*) aan in den 1ⁿ pers. mv. *Gouëne wij? Al stouëne wij veul uit. Zienne we oëch nog vandaag? Wat doene wij nou (nu)? Zijne wij geriëd?* — In 't Haspengouwsche is die bijvoeging menigvuldiger.

De *g* is in 't algemeen een fricatieve of zachte ruischmedeklinker (verzachte *ch*). Men treft echter ook de explosieve of slaande *g* aan, namelijk bij de Limburger grens. Daar hoort men: *Bräggel* en *briggel*, *legge*, *legsel*, *smäggel* en *smiggel*, *smäggele* en *smüggele*, *vlag*, *brag* (brak), *zegge*, met de Eng. *g* in: *GOOD*, de HD. in *GUT*, de Fr. in *GAZ*.

In sommige woorden verscherpt ze tot *k*, inzonderheid achter de *n*: *Blouësbalk* (blaasbalg), *bleksel* (belegsel), *dwank*, *dink*, *dok*, *gank*, *hank*, *heërink*, *jonk* en *junk*, *Kakkevin* (wijk der gemeente: *CAGGEVINNE-ASSENT*, bij Diest), *lank*, *linksel* (lengsel), *rank*, *rink*, *sek* (geb. wijze enk. van *ZEGGEN*), *spronk*, *schavak* naast *vag*, *strank* (rug), *sprinkhoan*, *vank*, *vronk* (wrong), *wak* naast *waggele*, *zank*, *zouke* (zuigen).

Ook in een aantal woorden op *ing*: *Breuzelink*,

däddelink en *ängelink* (zie DERDELING), *grondelink*, *huurlink* (huurder), *krabbelink*, *mingelink*, *mäalink* (zie MEILING), *pouëlink*, *pierink*, *raboenink* en *rabäänink* (zekere appelsoorten), *rapelink*, *spierink*, *spulink*, *schäalink*, *vingelink* (vingerling en vondeling), *Vlamink*, *vlummink* (zekere appel), *wielink* (wilg), *zouëlink*.

Daarentegen zegt men : *Ang*, *bang*, *gedring*, *löng* (Fr. : LONGE), *long*, *mäng* (zie MENG), *nering*, *prang*, *string* (streng), *strang* (zie dit w.), *tang*, *tong*, *teng* (tjding), *ting* (tiende), *Staing* (Stanislas), *vuurstring* (krok), *Waing* (Wanna), *wang*, *woëning*.

De ww. op NGEN verscherpen ng tot nk in den 2ⁿ pers. enk. en mv. en den 3ⁿ pers. van den pres. en in geheel den imp., zoo 't ww. sterk is.

	<i>Ich hring,</i>	<i>ge brinkt,</i>	<i>hije brinkt.</i>	
	<i>Ich dring,</i>	<i>ge drinkt,</i>	<i>hije drinkt.</i>	
Imp. :	<i>Ich dronk,</i>	<i>ge dronkt,</i>	<i>hije dronk,</i>	<i>we dronke.....</i>
	<i>Ich dwing,</i>	<i>ge dwinkt,</i>	<i>hije dwinkt.</i>	<i>Ich dwonk.....</i>
Imp. :	<i>Ich gonk,</i>	<i>ge gonkt,</i>	<i>hije gonk,</i>	<i>we gonke.....</i>
	<i>Ich häng,</i>	<i>ge hankt,</i>	<i>hije hankt.</i>	<i>Ich honk.....</i>

Daarentegen zegt men : *Brag* (brak), *frang* (frank).

Het ontkennde *en* komt regelmatig bij elke andere ontkenning. *Ich en kain het ni gebeëtere. Alweët* (al ware 't) *dat ter niks* (niets) *en dee*. — Ook in bevestigende afhankelijke zinnen gebruikt men het achter *mär* (maar). *As ter mär en komt ! Dat ter mär en doet ! Hije gaitsten hum euver zijn zwais zoeë hät, as ter mär en kost.* (Hij sloeg hem over zijn vel zoo hard, als hij maar kon.)

In sommige uitdrukkingen gebruikt men het onz. geslacht in de plaats van het man. of vr. : *Het schälm* (schelm) *in den näk* (nek) *hämme*, dubbelhertig zijn. — *Het zot be iemand houwe*, den gek met iemand scheren. — *Het zot in de kop hämme*, gekke gedachten hebben. — *Het vies man spele*, zich snaaksch gedragen. — *Iet in 't zin hämme*, op iets bedacht zijn. — *Pijn 't zak hämme*, buikpijn hebben (van een peerd gezegd). — *I mager spicht* (specht), *i mager spouën* (spaan), iemand, die zeer mager is. — *I schou hoas*, *i schou vânt* (vent), *i vies vânt*, *in drollig vânt*, *in oadig* (aardig) *vânt*, een snaak. — *In 't stad*. — *I slächt gezet*, een ondeugende persoon. — *Nouë 't school gouën*. — Ook in Kl.-Br.

De namen der hemelstreken zijn man. : *De wind komt uit den Oeëste*, *den Noorde*. *Hije drouët nouë de Zuide länst* (langs) *de Weste*. — Ook in Kl.-Br.

De meeste namen van kruiden zijn man. : *Eädsväl* (aardveil : klimop), *ajuin* of *juin*, *aspärse*, *andijf* (andijvie), *averon* (averuit), *hop*, *kilver* (kervel), *kleëroeëg* (klaarrog, veldsalade), *loëk* (look), *moer* (murik), *netel*, *onderhaag*, *pättem* (peem), *poor* (prei), *posselään* (postelein), *piëtersil* (peterselie), *rubarber* (rabarber), *savee* (salie), *selderie*, *saloa* (salade) *suikerij* (wilde suikerij), *spinais* (spinazie), *spörre* (spurrie), *sulleker* (zurkel).

Eenige éénlettergrepige woorden vormen hun mv. op *s* in stede van op *en* : *Käas* (keien), *kils* (kielen), *mäas* (meien), *maais* (marbollen), *mous* (mouwen), *schäas* (scheien), *schaas* (schouwen),

sprääs (spreien), *wääs* (weien, weiden), *drouës* (draden), *nouës* (naden), *roas* (raderen). — Ook : *Joëffrous* (jufvrouwen).

Sommige ww. nemen hun voorw. of hunne bep. als een onderw. bij zich. *Da bed slopt* (slaapt) *goed*. *Dije grond akkert* (ploegt) *goed*, *graaft licht*, *labeu(r)t goed*. *Dije stiëwäg redt doeëf*. (Die steenweg rijdt dof). *Dad ijs ritst goed*. *Dijen ink(t) schrijft slächt*. *Väs broöd snedt slächt*. (Versch brood snijdt slecht). *Dij koor(d) en wilt ni bing*e (binden). *Klamp grään en wilt ni doss*e, *moale*. (Klam graan wil niet dorschen, malen). *Dije zeëtel zit gemäkkeläk*. *Dije zoal zinkt licht*. (Die zaal zingt licht). — Ook in Kl.-Br.

Vele werkwoordelijke stammen worden als man. zelfst. nw. gebruikt, welke de woordenboeken niet opgeven. *Ööp zijne beëdel*, *groëm*, *kijf*, *klap*, *nouëd*, *proat*, *proatel*, *stoëf*, *wandel*, *zing zijn*. *Zijne lig*, *zijnen rammel*, *raddel*, *zijne smoëil* (smul), *zijne zeg moëiten hämme*. *Het wait*er es uit de kook. *Mijne jas es in de maak*. — Ook in Kl.-Br.

De inf. komt soms met ZIJN verbonden voor. *De zoëg es be de kroan loeëpe*. *Ze zijn eweg spele*, *wandele*, *klaveren hoale*. Men zou er eene weglating van GEGAAN kunnen in zien. — Ook in Kl.-Br.

Vele ww. in den inf. nemen s aan.

1° Alleenstaande. *Härdoëins!* *Härkeëves!* *Härheules!* *Härkanses!* *Härloëpes!* *Härreëkeres!* *Härschietes!* *Härspeles!* *Härwörepes!* Voor : Opnieuw gedaan, gegeven, geheuld, gekanst, geloopen, gerekend, geschoten, gespeeld, geworpen!

2° Bij ww. a.) Als onderw. *As 't mijn doëins was.* (Als 't mij te doen stond.) *'t Es altijd kijves.* (Er wordt altijd gekeven.) *Vannië es 't drinkes ?* (Wanneer wordt er gedronken?) *'t Es al oëpstouëns, en ich lig kreë doal.* (Ik moet al opstaan, en ik lig nauwelijks neer.) *Kötsternouë es 't kroëzes en lammeteeres.* (In 't kort wordt er gekroosd en gelamenteerd.) *Da's in afzi(e)ns.* — b.) Als gez. *Wat es ter goins ?* (Wat is er gaande?) — c.) Als voorw. *Ze (zijn) babbeles, zen doëins, ze fläates, groëmmes, groëmmeles, kijves, klages, lameeres, loëepes, preuteles, rammeles, rustes, sloupes, stoëffes, zegges moëiten hämme.* (Moeten kunnen babbelen, doen, fleiten, grommen, grommelen, kijven, klagen, lameeren, loopen, preutelen, rammelen, rusten, slapen, stoffen, zeggen.) *Ze zins oëp iet hämme.* (Er kunnen staan op zien.) *Ieverans ze bezins in hämme.* (Op iets met aandacht staan zien.) *Uitstoins bij* (betrekking met) *iemand hämme. Sloupes vrouëge.* — Als een gen. absol. *Hanges houër loëëpen.* (Hangens haar loopen). *Ten oangrijpes kome. Zen les spälles oëpzegge.* (Zijne les al spellende opzeggen.) *Zen les leëzes zijn,* zijne les leeren lezen, na ze te hebben leeren spellen. *Stameles zegge. De biëne slääpes voëitstrekke.* (De beenen sleepens voorttrekken.) *Geëves geëve.* (Gansch voor niet geven.) — Ook in Kl.-Br.

3° Bij zelfst. nw. *Speles zin hämme. I woo(r)d sprekes van hum es genoëg.*

4° Bij bijv. *Oannemes, bezi(e)ns, geëves weäd* (weerd). *Grijzes* (weenens), *springes geriëd.*

De inf. met s komt bijv. voor in : *In spannese broëk, strijkese mouët*. Bijw. in : *Strijkes vol, slääkes vol of strijkes vol, zwummes of zwummer vol; laches zegge, määnes doen*.

De inf. van TE voorafgegaan komt zelfst. voor in : *Te eëten och te drinken hämme. Te dekken och te stoke. Het te drinken es uit, douë en es gin te drinke ni mië* (meer).

Bij de LIJDENDE ww., komt soms het doelwoord in den nom. en het eigenlijk ond. in den acc. voor. Zoo zegt men : *Hijen es de(n) kop afgedouën* (geworden), *de kop ingeslage, de kop duriëngeslage; hijen* (de haan) *es het vas afgeslage, de bäk* (bek) *afgeslage, de oëegen* (oogen) *uitgeslage; hije* (de ruïn) *wo(r)dt de steät* (steert) *gekapt, nief* (nieuwe) *ijze(r)s gezet; zij* (de schoenen) *zijn väs* (versch) *half-lappe gezet; hijen* (de zieke) *es bloed gelouëte; zij* (het meisken) *wo(r)dt de oëëge verbonne; zij* (de jonge boomen) *wodde* (worden) *iën vör iën de kop uitgebroke; ze zijn de kop uitgewouëd* (afgewaaïd); *hijen es de näk gekrokt; doet in ander gi kouëd* : *ge wodt hummes ok ni gääre kouëd gedouën*. (Doe eenander geen kwaad : gij wordt immers ook niet geerne kwaad gedaan.) *Hijen es de kop ingevalle, deuriëngevalle; hijen es den ärm, de schaar* (den schouder) *utiëngevalle; hijen es de hand, de voet, den ärm verstökt* (verstuikt); *hijen es den ärm, de biën* (het been) *gebroke. Hijen es den ärm af, nou da zijne zoon doeëd es. Hijen es de biën euver*. (Hij heeft zijn been gebroken.) *Hijen es de oëëg uit, den ärm utiën*.

De bedrijvende vorm wordt weleens gebruikt in plaats van den lijdenden. *Pätätte groeët genoëg vör te huëge; grään rijp genoëg vör te pikke; hoeë druëg (hooi droog) genoëg vör in te hoale; i värke vet genoëg vör doeëd te doen. Ra (rauw) fruit en es ni goed vör te eëte; ka waiter es prijkeleus vör te drinke. Da väs (versch) broeëd snedt (snijdt) fel eweg. In döstig weër, weder, dat dorst verwekt. — Ook in Kl.-Br.*

Nog kunnen als voorbeelden van zonderlinge woordvoeging en eigenaardige uitdrukkingen aangehaald worden :

De biënhoad (beenhouwers) zen be hun vliës (vleesch) oëpgeilage. (De beenhouwers hebben den prijs van hun vleesch verhoogd.) Dij koei es tijd verkocht. ('t Is tijd, dat die koe verkocht worde.) Dij peër es tijd gette. ('t Is tijd, dat die peer geëten worde.) Dije klaverzouëd es hoeëg tijd afgedouën. ('t Is hoog tijd, dat dit klaverzaad afgemaaid worde.) Dat hoeë (hooi) es hoeëg tijd ingehäld (ingehaald). Dij boëme zijn hoeëg tijd gesliënd. Da masken es hoeëg tijd getroud. Dat huis es tijd afgebroken, och het valt in. Dij biëte zijn miër as tijd gekrabd. De pätätte zijn miër as tijd geplant, en 't land lee nog vogelwää. ('t Is meer dan tijd, dat die patatten geplant waren, en 't land ligt nog onbewerkt.) — Ook in Kl.-Br.

Ich häm (heb) drij zillen hoeë druëg en twië boëinder (bunders) kore rijp. Dije man hee twië kingere getroud (die getrouwd zijn), iën onnuëzel en twië doeëd. Dije pachter hee vier koei vol, iën gekalfd en twië muntig (gust, niet drachtig). — Ook in Kl.-Br.

Douë häm ich bekans in boëm gehad : me peäd gink loeëpen, ich viel, en het rad neëve mijne kop deur. (Daar heb ik bijna een erg ongeval gehad : mijn peerd ging loopen, ik viel, en het rad nevens mijnen kop door).

Hij gink douë de han(den) in de täsche en den hoed in den näk.

Hije ziet, dat ter allen dag miër tot cadänse (Fr. DÉCADENCE) gouët, en toch ni achteruitpääze, zuë.

Let inne kiër, dat ter ni en komt! (Ge zult zien, dat hij niet komt!)

Ich was mijne bril kwijt; ich alle kanten oan 't zuke (zoeken), en ni vinge (vinden)!

As ich het ni en doen, dan o(o)k! (Zeker zal ik het doen.)

Ich zal oëch douë inne kiër komen höllepe, bij da lawäät douë gedurig. (Ik zal u daar eens komen helpen, gij die daar gedurig gerucht maakt.)

Gouët de gij douë stil zijn, be da vloëken altijd! (Gaat gij daar eens stil zijn, die daar altijd zit te vloeken!)

Plukt mich douë in bloëm af! — Moge! (Dat ik maar mochte!)

Draagt da pak eweg. — Mär koëinne!

Ich zal oëch ransele. — Foa dääre! (Ja, als gij maar durft!)

Dije kost oëch wel höllepe. — Foa, ma mär wille! (Die kon u wel helpen. — Ja, als hij maar wilde!)

As ze hum zagen oankome, zij eweg! (Toen zij hem zagen aankomen, spoeden zij zich weg!)

Läk ter het kind zag in 't waiter vallen, hije ziine

kiel uit en het achternouë! (Zoohaast hij het kind zag in 't water vallen, (trok) hij zijnen kiel uit en (sprong) het achterna.)

De teng was kreë douë, och zij oan 't vieren oan! (De tijding was nauwelijks daar, of zij (vielen) aan 't vieren!)

As ter iemand kain oëp 't ijs lää, ni mankeere! (Indien hij iemand kan om den tuin leiden, (zal hij) er niet aan ontbreken!)

As ter zen ääge bru kost bedriege, doen ok! (Zoo hij zijn eigen broer kon bedriegen, (zou hij het) doen ook!)

Ich en wiët ni, moes ter nog ni hie en es (Ik begrijp niet, hoe (het komt, dat) hij nog niet hier is.)

Ich en begrijp ni, moes dij neute ni miër en avanceere. (Ik begrijp ni (hoe het komt) dat die noten niet beter rijpen.)

Da 'ch mijne God ni en ontzag, ik krokten oëch den näk. (Indien ik mijnen God niet ontzage, ik brake u den nek.)

Alle dage zat; en vloëke en taniere, dat ter dan doet, dat het ni en es um te zegge! (Alle dagen is hij zat; en dan vloekt en raast hij, dat het niet om te zeggen is!)

God wit zal ter kome. (God weet, of hij komen zal; ik niet.)

Kwäste (quæstie) zal ter kome! (Wie weet, of hij komen zal!)

Moeë goit der hene? da 'ch kurieus zijn. (Mag ik u vragen, waar gij naartoe gaat?)

Liëre, dat ter doet! Drinke, dat ter kain! Hoeë, da ze hämme! (Hooi, dat ze hebben!) Lui, dat ter was! Hät (hard), dat ter liep!

Hij doet iet va stoëffe! Da volk kain iet va liege! Ge most zoeë zot zijn! indien gij 't durfdet bestaan.....

VOORNAAMWOORDEN.

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

ENKELVOUD.

1 ^e Pers.	2 ^e Pers.	3 ^e Pers.		Onz.
		Man.	Vr.	
N. <i>Ich.</i>	N. <i>Gij.</i>	N. <i>Hije, e.</i>	N. <i>Zij.</i>	N. <i>Het.</i>
G. <i>Mijns.</i>	G. <i>Oers, oes.</i>	G. <i>Zijns.</i>	G. <i>Heurs, heus.</i>	G. <i>Zijns.</i>
D. <i>Mich.</i>	D. <i>Oëch.</i>	D. <i>Hum.</i>	D. <i>Heur.</i>	D. <i>Het.</i>
A. <i>Mich.</i>	A. <i>Oëch.</i>	A. <i>Hum.</i>	A. <i>Heur.</i>	A. <i>Het.</i>

MEERV.

1 ^e Pers.	2 ^e Pers.	3 ^e Pers.
N. <i>Wij, weë.</i>	N. <i>Gij.</i>	N. <i>Zij.</i>
G. <i>Os, ous.</i>	G. <i>Oers, oes.</i>	G. <i>Huns.</i>
D. <i>Os, ous.</i>	D. <i>Oëch.</i>	D. <i>Hun.</i>
A. <i>Os, ous.</i>	A. <i>Oëch.</i>	A. <i>Hun.</i>

AANM.: De 2^e persoon enkelvoud *doe* (du) wordt maar gebruikt in uitdrukkingen als: *Doe lief kind; doëe schälm; doe vlug* (guit); *doëen deugniet*; enz.

In 't mv. zegt men ook: *Wijlis, wellis, weëlings, gijlis, gellis, oëchlis; zijlis, zellis. Wijle, weële; gijle, gelle; zijle, zelle.*

Het wed. ZICH bestaat in de volkstaal niet; men gebruikt daarvoor *hum, heur, hun*.

In plaats van : ONDER ONS, U, HEN zegt men : *Onder ozze* (onze), *oere, hunne*, in uitdrukkingen als : *Ich zal oëch douë van spreken, as we onder ozze zijn*.

In de vragende wijze en afhankelijke zinnen gebruikt men in plaats van GIJ : *de gij, der*; en in plaats van HIJ : *ter. Komt de gij? Komt der? As der nouëziet! — Mag ter kome? As ter mär en komt!*

Ook het onbepaald *men* wordt niet gebruikt; men bezigt daarvoor het pers. vnw. van den 2ⁿ of 3ⁿ pers. : *gij, zij*; soms ook wel den lijdenden vorm van 't ww. :

Gij drukt uit, dat de werking door onverschillig welken spraakkundigen persoon gedaan wordt. *Ge koëint het zoë zot ni druëmen, as 't kome kain*. (Men kan het zich zoo dwaas niet voorstellen, als 't komen kan.)

Zij duidt aan, dat de werking door den 3^{en} spraakkundigen persoon gedaan wordt. *Ze zegge, dat het grään dees jouër goeie scheut zal hämme. Ze bälle*. (Men belt.) *Oëp dij foeër zoue ze oëch roastig en dul make be da lawäät*. (Op die foor zou men u razend en dul maken met dat laweit.) *Hie en wodt ni gevloëkt*. (Hier vloekt men niet.) *Douë wodt zoë al iet van gerinkrankt*. (Men rept er zoo al iets in 't geheim van.)

Waar MEN eenen enkelen persoon zou aanwijzen, bezigt men weleens *iemand. Douë klopt iemand*.

In plaats van ZELF gebruikt men doorgaans *zällever*; ook in de plaats van ZELFS. *Ich häm het zällever gezien. Mich zällever heet ter zoë afgevangene. Moveur hedt de gijle da ni zällever gedouën?* (Waarom hebt gij zelven dat niet gedaan?) *Hije zal da land ni louëte gouën, hijen heet het zällever al gemest.* (Hij zal van dat land niet afzien; hij heeft het zelfs reeds gemest.) — *Va zälleves*, van zelf. *Da gouët va zälleves.* — Zie ook SCH. op ZELVER.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Mijn; oer; zijn; heur; — os of ous; oer, oerlis of oule; hun.

VERBUIGING: Nom., Dat. en Ac., in 't man. enk.:

Vóór eenen klinker, of vóór D, H, R, T: *Mijnen, oeren, zijnen, heuren; ozzen; ouzen; oeren, oerlissen, oulen, hunnen.* — Anders: *mijne, oere, zijne, enz.*

In 't vr.: *Mijn; oer; zijn; heur; os, ous; oer, oerlis, oule, hun.*

In 't onz. vóór eenen klinker, of vóór D, H, R, T: *Mijn, oer, zijn, heur, enz.* — Anders: *Mij, oer, zij, heur, hun, enz.*

Meerv.: *Mijn, oer, zijn, enz.*

AANM.: In plaats van *mij, mijn, mijne, mijnen; zij, zijn, zijne, zijnen* gebruikt men ook: *me, men, menne, mennen; ze, zen, zenne, zennen*, met eene toonlooze of weinig betoonde korte E. *Me peäd* (mijn peerd); *zen huis*.

Men zegt: *Mij of me voar* (voader), *moeier* (moeder), *bru* (broeder), *zuster; mij of me schoeëvoar, stiefvoar,*

(*schoeëvoader, stiefvoader*), *schoeëmoetier, stiefmoetier* (*schoeëmoeder, stiefmoeder*), *schoeëbru, stiefbru, schoeëzuster, stiefzuster*. Ook : *Me voader ze peäd* (peerd); *me moeder heur kliëd*; *os peäd zijn ijze(r)s*; *os koei heur hore(n)s*.

Verder : *Te mijnes, te oeres, te zijnes, te heures, te ozzes, te ouzes, te oules, te hunnes*, VOOR : TE MIJNENT, TE UWENT, enz.

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

Verbuiging : Nom., Dat., en Ac. in 't man enk :
Vóor eenen klinker, of vóor D, H, R, T :

Dezen, dijen, genen. — Anders : *Deze, dije, gene*.

Vr. enk. *Dees, dij, geen*.

Onz. enk. *Dees, dit, dat, geen*. — Vóor eene andere letter dan eenen klinker, of eene D, H, T : *da*. — AANM. : *Gene, genen*, en vooral *geen* wordt zelden gehoord.

Bij de Limburger grens zegt men : *Dad aad peäd* (dat oud peerd), *dad iëinig huis*.

Het aanw. *dij, dije, dijen*, komt dikwijls zonder zelfstnw. voor : *Ich häm dij heur soëp uitgeschöpt*; *ich häm dije zijn saus gegeëve*. *Ik zal dijen ins deurneme*. (Ik heb die vrouw, dien kerel duchtig berispt. Ik zal dien kerel eens doornemen.)

In plaats van DEZELFDE, HETZELFDE, zegt men *dezällefste, hetzällefste*. 't *Zijn altijd dezällefste*. 't *Es mich knap hetzällefste*, 't *es mich kräk iëns*. — Dat is algemeen in België, zie SCH. op ZELFSTE.

ONBEPAALENDE TELWOORDEN.

Achter *AL* gebruikt men steeds, zooals oudtijds, *dij* (die) in plaats van *wie*. *Al dij wilt, kain. Ich bezag al dij ich tegekamp* (tegenkwam).

Zoo zegt men ook nevens *al wat*: *al dat*. *Da 's al da 'ch kain doen*. (Dat is al dat ik kan doen.) *Al da kost, was te poëët*. (Al dat kon, was te been.)

Ook zegt men: *Al douë i pläksken oan was, widden afgekeud*. (Al degene, waar een pleksken aan was, werden afgekeurd.) *Hije koëpt al douë ter veur komt*. (Hij koopt al daar hij voor komt.) *Hije traktee(r)t al douë (of moëë) ter bij komt*. (Hij trakteert al degene, daar (waar) hij bij komt.)
